

КРЕДИТНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРІЇВ

О.О.Непочатенко, доктор економічних наук

П.К.Бечко, кандидат економічних наук

А.О.Корнега, аспірант

Уманський національний університет садівництва

У статті розглядається питання мінімізації кредитних ризиків при кредитуванні сільськогосподарських підприємств України, а також особливості формування кредитної політики банків при обслуговуванні суб'єктів аграрної сфери.

***Ключові слова:** аграрне виробництво, кредит, фінансова криза, кредитні ризики, кредитне бюро, мінімізація кредитних ризиків*

Постановка проблеми. Мінімізація негативного впливу кредитних ризиків на діяльність банківської системи є однією з важливих проблем в період подолання наслідків фінансової кризи, тотального подорожчання енергоносіїв і ресурсів. У докризовий період нарощування обсягів незабезпечених кредитів призвело до зростання частки проблемних запозичень, зокрема прострочених і сумнівних. Внаслідок високих ризиків неповернених раніше отриманих банківських кредитів банківське кредитування національної економіки в цілому і аграрного сектора, зокрема зведено до мінімуму. Управління кредитними ризиками є найбільш актуальною проблемою, яка потребує подальшого теоретичного дослідження в контексті запобігання їх виникнення, зведення їх до мінімуму та впливу на процес банківського кредитування, оскільки кредитні ризики більш масштабні серед фінансових. Основними причинами кредитних ризиків в системі кредитування є відсутність законів суб'єктів аграрного виробництва щодо ефективного управління ризиками та обов'язкового майнового страхування і доступної інформації щодо потенційних позичальників. Крім того, суттєвий вплив щодо зростання кредитних ризиків має недовіра зареєстрованих вітчизняних кредитних бюро. Вирішити ці проблеми можливо шляхом використання дієвих методів управління кредитними ризиками шляхом їх мінімізації.

Поняття сутності кредитного ризику притаманне різним економічним системам. Теоретичне обґрунтування сутності кредитного ризику і його мінімізація є наріжним каменем і для національної економіки, залишаючись об'єктом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічне теоретичне обґрунтування мінімізації кредитних ризиків присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, що займаються дослідженням проблем банківського кредитування, зокрема М. Дем'яненко, О.Мороз, О.Гудзь, П.Саблук О.Непочатенко, П.Бечко та інші. В той же час, аналіз теоретичного обґрунтування мінімізації кредитних ризиків та їх вплив на кредитні взаємовідносини аграріїв з банківськими установами, особливо за сучасних умов господарювання, потребують більш ґрунтовного дослідження.

Методика досліджень. Метою дослідження є теоретичне узагальнення дослідження кредитних ризиків, на процес кредитування аграріїв та їх мінімізації за сучасних умов.

Результати досліджень. В умовах поглиблення кризових явищ вітчизняної банківської системи вдосконалення управління кредитними ризиками, як одного з елементів кредитної політики є основною проблемою. Банки використовують дієві методи, за допомогою яких досягається оптимальне співвідношення їх прибутковості, з одного боку, а з іншого - прогноз, оцінка, упередження та мінімізація кредитних ризиків.

Управління кредитними ризиками включає в себе наступні елементи : виявлення ризиків та джерел їх виникнення; визначення джерел інформації для оцінки рівня ризиків; вибір критеріїв та методів оцінки ризику; аналіз та оцінка ризику; розроблення та впровадження комплексу заходів щодо мінімізації дії кредитних ризиків, зокрема шляхом їх страхування і створення резервів на покриття можливих збитків.

Мінімізація ризиків вітчизняних банківських установ здійснюється при видачі кредиту, кредитного моніторингу з використанням: обов'язкових економічних нормативів, які мінімізують ризики в розрахунку на одного позичальника, обмеження на видачу великих за розміром кредитів; страхування кредитів; самострахування - створення резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями; кредитування із застосуванням поручителів, гарантів (третіх осіб); аналіз кредитоспроможності позичальників; діяльності кредитного бюро в сфері надання інформації на ринку кредитних послуг.

За умов кризи рівень кредитних ризиків вітчизняних банків досяг свого піку. Про це свідчать ряд показників діяльності банківських установ, зокрема розмір кредитного портфеля, співвідношення питомої ваги проблемних кредитів, обсяг резервів за кредитними операціями до кредитного портфелю (табл. 1).

1. Динаміка частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013р	2014р.
Кредитний портфель, млн.грн	755030,0	825320,0	815327,0	2 5862,0	23 794,0
Резерв за кредитними операціями, млн.грн	99238,0	157907,0	141319,0	7 708,0	1 2781,0
Відношення резервів підкредитні ризики до кредитного портфелю,%	13,1	19,1	17,3	29,8	53,7
Проблемні кредити (прострочені та сумнівні), млн.грн	84851,0	79292,0	72520,0	76566,0	96569,2
Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі,%	11,2	9,6	8,9	3,0	40,6

Джерело: розраховано за даними НБУ

Проблемні кредити в 2014 р. в порівнянні з 2010 р., як свідчать дані (табл. 1), зросли на 11718,2 млн. грн. Найбільш інтенсивне зростання проблемних кредитів припадає на 2014 р. в період загострення фінансової кризи в країні. Розмір проблемних кредитів в 2014 р. в порівнянні з 2013 р. зріс в 1,3 рази. У 2013 р. в порівнянні з 2012 р. питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі зросла на 1,88 відсоткових пункти і склала 9,47 %. Зростання проблемних кредитів перебуває в прямій залежності від розмірів резервів за кредитними операціями. Резерв за кредитними операціями в 2010 р. склав 99238 млн. грн або 13,14% до загального обсягу кредитного портфеля, який на 97959,9 млн. грн більше в порівнянні з 2009р. Зі зростанням проблемних кредитів зростає їх питома вага в кредитному портфелі. Якщо в 2010 р. питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі склала 11,23%, то у 2014 р. - 40,6% або зросла на 29,37 відсоткових пункти.

Зростання проблемних кредитів великою мірою залежить від невиконання позичальниками умов кредитних угод, некваліфікованої та непрофесійної діяльності банківських фахівців, фінансових зловживань на ринку кредитних послуг, перевищення службових повноважень фахівцями кредитних відділів. Внаслідок цього, не лише зростають кредитні ризики, але істотно погіршується якість кредитних портфелів. Зі збільшенням питомої ваги прострочених і сумнівних кредитів у кредитному портфелі втрачається частина вартості застави, знижується прибутковість банківських установ. Банківські установи змушені збільшувати обсяги резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, що негативно впливає на результати їх діяльності. Зокрема, підвищується ризик отримання збитків, особливо за умов знецінення національної валюти внаслідок чого знижується кредитна активність і капіталізація банківських установ.

Важливим елементом мінімізації кредитних ризиків є дотримання кредитором їх економічних нормативів та диверсифікації кредитів. Листом НБУ від 19.05.2005 р N 40-111 / 779-5101 "Щодо порядку розрахунків нормативів кредитного ризику" рекомендовані економічні нормативи кредитного ризику. Однак, на думку аналітиків такі нормативи необґрунтовано обмежують кредитування надійних позичальників. Так, М. Матвієнко вважає, що більш доцільно впроваджувати диференційовані коефіцієнти ризику для позичальників залежно не лише від їх належності до державного, банківського чи нефінансового сектору, а й з урахуванням кредитних ризиків позичальника [1].

Нормативи обов'язкових резервів, за роз'ясненням НБУ встановлюються на тривалий термін і для їх зміни повинні бути вагомі причини. Проблема в нарощуванні власного капіталу, як і раніше, залишається актуальною для вітчизняних банків, оскільки його загальний розмір станом на 1.01.2011 р. склав лише 12,6% до ВВП. Запас стабільності українських банків оцінюється шляхом зіставлення обов'язкових економічних нормативів і їх фактичними значеннями (табл. 2). Дані (табл.2) свідчать, що за досліджуваній період банки за умов нестабільного економічного розвитку, внаслідок світової фінансової кризи не перевищували встановлених нормативних показників максимального розміру кредитного ризику.

Мінімальний розмір кредитних ризиків на одного контрагента при нормативі не більш 25,0% за досліджуваній період склав в діапазоні від

21,04% станом на 1.01.2010 р. до 29,42% станом на 1.01.2014 р. Цей показник в порівнянні з 2013 р. скоротився на 5,84 відсоткових пункти і склав 23,58%. За цей період має місце суттєве скорочення нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру з 1,66% станом на 1.01.2010 р. до 0,26% на 1.01.2014 р. і 1,58% на відповідну дату 2013р. Дотримання рекомендованих нормативів розмірів кредитних ризиків позитивно впливає на допустиму межу можливого обсягу кредитування позичальника.

Дієвим чинником щодо мінімізації кредитних ризиків у банківській системі є страхування кредитів, зокрема страхування відповідальності за непогашення кредиту і страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій [2, с.2]

2. Нормативні показники діяльності вітчизняних банків та їх фактичні значення, за роками

Норматив	Нормативне значення згідно з Інструкцією	Фактичне значення, на початок року				
		2010	2011	2012	2013	2014
Норматив мінімального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	Мах 25%	23,04	21,56	21,04	29,42	23,58
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	Мах 8-кратного розміру регулятивного капіталу	187,36	169,21	161,20	230,66	259,44
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	Мах 5%	1,66	0,93	0,81	1,58	0,26
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств наданих інсайдерам (Н10)	Мах 30%	5,76	3,31	2,25	1,74	1,63

Джерело: Розраховано за даними НБУ "Банківський нагляд"

За дослідженнями Л. Хоріна, страхування кредитів в світі дає 3 - 5% загального обсягу страхових премій [3, с.36]. Причому закордонні страховики вийшли на високий рівень здійснення страхування експортних, інвестиційних, споживчих кредитів. Функціонує ринок перестраховування кредитних ризиків, створення асоціацій зі страхування кредитів [4, с.95].

Важливим елементом для мінімізації кредитних ризиків є самострахування, сутність якого полягає в формуванні і використанні резерву на можливі втрати за кредитними операціями і є дієвим механізмом управління кредитними ризиками. Кредитор за умови самострахування

створює страхові резерви за рахунок власних внутрішніх джерел. Перевага самострахування полягає в тому, що з його допомогою оперативно відшкодовуються незначні за розміром збитки. Самострахування широко застосовується в діяльності професійних кредиторів.

Позичальники з метою запобігання ризику неповернення банківських запозичень створюють резерви для погашення банківських кредитів та відсотків за ними за умов погіршення їх фінансового стану або інших форс-мажорних обставин. Такі резерви створюються за рахунок відрахувань, які відносяться у витрати відповідно до "Положення про облікову політику". Величина резерву визначається залежно від оцінки фінансового стану, платоспроможності, ймовірності повного або часткового погашення боргу позичальником. Страхування кредитів унеможливорює зростання кредитних ризиків, як на рівні позичальника, так і на рівні кредитора.

Важливою проблемою мінімізації кредитних ризиків є наявність гарантів, поручителів (третьох осіб), які приймають участь у процесі кредитування, це зводить до мінімуму виникнення кредитних ризиків внаслідок невиконання позичальником умов кредитного договору. Участь поручителів (третьох осіб) має ряд переваг для позичальників, оскільки сприяє мінімізації кредитних ризиків щодо дотримання позичальником умов кредитного договору.

Розглядати кредитний ризик лише як невиконання позичальником кредитних зобов'язань, на нашу думку, недоцільно. На цей аспект вказує М. Дем'яненко. Кредитний ризик, за результатами його дослідження, є небезпекою тимчасових і кількісних змін грошового потоку. Ризик виникає при проведенні кредитних операцій, як з боку кредитора, так і з боку позичальника, що в кінцевому підсумку призводить до несвоєчасного виконання платіжних зобов'язань одним з учасників кредитної операції і подальшого дефолту [5, с.440]. Кредитний ризик потрібно розглядати у взаємозалежних договірних взаєминах, як кредитора, так і позичальника. З метою прогнозування успішного завершення кредитної операції банківською установою повинна піддаватися моніторингу також кредитоспроможність позичальників.

Обмеження банківського кредитування аграріїв обумовлено наявністю низки ризиків, притаманних позичальникам цієї галузі. Для позичальників-аграріїв кредитні ризики пов'язані з обмеженим доступом до кредитних ресурсів внаслідок специфіки виробництва. До найбільш істотних можна віднести: віддаленість їх від кредитора; відсутність кредитної історії; брак інформації про кредитора; обмеження кредитування в сільській місцевості бізнесу не пов'язаного з сільськогосподарським виробництвом.

Відсутність високоліквідної застави, недостатні за розмірами кошти резервного капіталу для створення резерву погашення кредиту, є одними з численних чинників низької кредитоспроможності, які призводять до зростання кредитних ризиків при кредитуванні аграріїв.

Діяльність комерційних банків в царині кредитування суб'єктів господарювання аграрного виробництва спрямована на отримання ними прибутку, а не покриття тимчасового розриву в доходах і витратах позичальників-аграріїв.

Ця проблема пов'язана з асиметрією інформації, рішення якої можливе шляхом створення державної кредитної установи, яка за дорученням держави здатна здійснювати кредитну політику в аграрній галузі. Банк за

таких умов, формально діє від імені держави, здійснює свою діяльність на самофінансуванні і самоокупності. Крім того, держава як засновник, делегує банку функції державної кредитної установи з метою підтримки аграрної галузі. Тобто, за таких умов кредитна політика спрямована на підтримку аграріїв. Важливим аспектом запобігання та мінімізації кредитних ризиків аграріїв є оцінка їх кредитоспроможності за допомогою якої визначається допустима межа банківського кредитування і дотримання ними умов кредитної угоди.

Аналіз кредитоспроможності позичальника слугує висхідною точкою для прийняття рішення щодо видачі кредиту кожному окремо взятому позичальникові. Ефективне використання позичальником кредитів сприяє нарощуванню обсягів виробництва та реалізації продукції, отримання додаткових прибутків. За таких умов починає діяти фінансовий важіль, який характеризує збільшення прибутковості власного капіталу за рахунок залучення позичкових. Позичальник, з високою питомою вагою залучених коштів характеризується високим рівнем фінансового важеля. Використання ним лише власних фінансових ресурсів призводить до його фінансової незалежності. З огляду на це, контроль фінансового важеля дає можливість раціонально використовувати боргові зобов'язання з фіксованими виплатами для фінансування тих активів, дохід яких перевищує відсоток виплати за кредитними зобов'язаннями. Ефект фінансового важеля дає можливість оцінити на скільки відсотків зросте рентабельність власного капіталу позичальника при залученні ним в обіг банківських запозичень. Базовою величиною для визначення розміру участі залучених коштів для фінансування операційної діяльності позичальника є рентабельність. Рівень рентабельності залежить від ефективності виробничої діяльності позичальника, оскільки прибуткова діяльність є однією з передумов дотримання принципів банківського кредитування, зокрема своєчасне в повному обсязі повернення кредиту та відсотків за ним. Величина ефекту фінансового важеля, тобто відсотка додаткового прибутку, отриманого внаслідок використання у виробничому процесі кредиту, може зростати як за рахунок збільшення розміру залученого кредиту, так і зменшення плати за його користування.

З метою розроблення фінансової стратегії щодо ефективного та раціонального залучення позичальником кредиту слід брати до уваги обидва важеля. Наприклад, позичальник із незначним фінансовим важелем ризикує зростанням випереджаючими темпами зобов'язань над власним капіталом. Позичальник зі стійким операційним важелем, навпаки, повинен обмежити залучення кредиту з метою мінімізації ризику.

Негативний вплив на кредитоспроможність аграріїв має кредиторська заборгованість розмір якої по Черкаській області в 2014 р. в порівнянні з 2010 р. зросла на 15,5 млн. грн (табл.3). Має місце зростання кредиторської заборгованості як за розрахунками з постачальниками за товари, роботи і послуги, так із заробітної плати, так за розрахунками з фінансово-кредитними установами, зокрема з бюджетом та органами соціального страхування. У 2014 р в порівнянні з 2010 р кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом збільшилася на 0,7 млн грн..

Щодо несвоєчасно перерахованих внесків до фондів соціального страхування (з 1.01.2011 р - єдиний соціальний фонд) також застосовуються штрафні санкції відповідно до закону "Про обов'язкове соціальне

страхування". Крім того, при отриманні готівки для виплати заробітної плати одержувач зобов'язаний пред'явити в банк платіжні доручення щодо перерахованого до бюджету податку з доходів фізичних осіб та внесків до єдиного соціального фонду.

3. Стан і структура кредиторської заборгованості суб'єктів господарювання аграрного виробництва Черкаської області, за роками

Показник	2010		2011		2012		2013		2014	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
за товари, роботи і послуги	875,8	71,2	995,9	53,5	2013,7	57,7	887,2	71,8	905,3	72,6
з бюджетом	27,4	2,2	31,1	1,7	105,7	3,1	24,4	1,9	28,1	2,3
зі страхування	7,5	0,6	11,3	0,6	14,4	0,4	8,6	0,7	9,1	0,7
з оплати праці	22,6	1,8	27,9	1,5	32,9	0,9	21,3	1,7	36,4	2,9
Інші поточні зобов'язання	296,5	24,2	795,8	42,7	1324,6	37,9	292,6	23,9	268,4	21,5
Разом	1229,8	100,0	1862,0	100,0	3491,3	100,0	1234,1	100	1247,3	100

Джерело: дані річних звітів суб'єктів господарювання аграрного виробництва Черкаської області

Своєчасна виплата заробітної плати та доходу за першу половину місяця контролюється фінансово-кредитними установами. Внаслідок зростання кредиторської заборгованості погіршується кредитоспроможність позичальника щодо погашення ним банківських кредитів та відсотків за їх використання призводить до збільшення достовірності ризиків при кредитних відносинах банків з позичальниками-аграріями.

Розвиток кредитного ринку супроводжується поширенням комерційної таємниці при укладанні кредитної угоди між кредитором і позичальником. Відсутність інформації щодо конкретної кредитної угоди є свого роду бар'єром на шляху мінімізації кредитних ризиків. Висновок кредитної угоди здійснюється конфіденційно в режимі комерційної таємниці. У цьому зацікавлені обидві сторони кредитної угоди.

Банки зацікавлені в конфіденційності, оскільки це дає їм можливість застосовувати різні за величиною відсоткові ставки окремо до кожного конкретного позичальника. Надання однакових кредитних послуг різним позичальникам за різною ціною є ціною дискримінацією, яка заснована на таємниці кредитних договорів. Конфіденційність інформації слугує передумовою в отриманні кредитором великих доходів від здійснення кредитних операцій.

У підтвердження вищесказаного служить дослідження Дж. Стиглера, який стверджував, що на кредитному ринку типова ситуація проявляється в тому, що мільйон покупців мають справу з мільйоном продавців однорідного товару, причому кожна пара діє, нічого не знаючи про інших, ми просто "отримаємо мільйон прикладів двосторонньої монополії" [6]. Це

дає нам підстави стверджувати, що в умовах кредитного ринку існує інформаційна нерівність, асиметричний розподіл інформації серед її учасників, коли одна сторона знає про предмет угоди більше за іншу.

Сутність кредитного ризику обумовлена відсутністю повної інформації щодо кредитоспроможності потенційного позичальника, щодо його намірів виконати прийняті на себе зобов'язання. Відсутність такої інформації призводить до фінансових втрат кредитора.

Інформаційна нерівність дає можливість отримати вигоду обом із сторін, як кредитору, так і позичальнику. Нерівномірний розподіл інформації призводить до експлуатації однієї зі сторін кредитної угоди іншою. Банк, у свою чергу, може використовувати підвищені відсоткової ставки кредиту, користуючись відсутністю інформації в позичальника за іншими кредитними угодами. Внаслідок подання в банк позичальником недостовірних даних щодо його кредитоспроможності загострюється ризик неповернення кредитів і відсотків за ним.

На кредитному ринку відбувається накопичення чисельної інформації, яку банки використовують шляхом здійснення її перевірки за рахунок наступних чинників: отримання неофіційної інформації на основі довгострокових відносин між банком-кредитором і його клієнтами-позичальниками. Встановлення довгострокових відносин, між суб'єктами кредитної угоди дає можливість банку отримати достовірну інформацію щодо фінансового стану позичальника, здатність фінансувати ним операційні та інвестиційні проекти. Неофіційний характер цієї інформації є конфіденційним, і скористатися нею може лише банк-кредитор, який ставить його в більш вигідні умови перед конкурентами на кредитному ринку; нерозголошення неофіційною інформацією.

Позичальник, який планує здійснити проекти як операційного, так інвестиційного характеру, хоче зберегти конфіденційність з метою уникнення використання конкурентами його проектів. Надаючи інформацію на ринку капіталів, позичальник зобов'язаний оприлюднити дані про свій проект (наприклад, придбання компанії), щоб забезпечити успіх емісії своїх цінних паперів. Звертаючись в банк, позичальник зберігає конфіденційність щодо своїх проектів; банки проводячи моніторинг фінансового стану позичальника отримують можливість проводити різного роду експертизи з метою мінімізації ризику щодо кредитних операцій.

Інформаційна прозорість є найважливішою з передумов успішного функціонування кредитного ринку. Банки-кредитори і позичальники, оприлюднюють інформацію щодо своєї діяльності на умовах довіри один до одного, отримують можливість ефективної співпраці, оскільки зростає ступінь довіри до них не лише з боку потенційних позичальників, але і вкладників, акціонерів і кредиторів. Позичальники за таких умов оприлюднення інформації зможуть на більш вигідних умовах отримати банківські запозичення. При не оприлюдненні інформації позичальники змушені будуть залучати банківські кредити під вищі відсотки, компенсуючи ризику кредитора.

Вітчизняні банки в практичній діяльності використовують різного роду інформацію з метою оцінки кредитоспроможності позичальника. Для цього використовується не лише інформація, яка міститься у фінансовій, статистичній, бухгалтерській звітності, а й отримана за результатами проведеного анкетування, кредитних заявок тощо. Дієвим для мінімізації

кредитних ризиків є аналіз із застосуванням методики ділового ризику, який дає можливість використовувати якісні фактори при оцінці ризику позичальника. Діловий ризик пов'язаний з безперервністю процесу виробництва і колообігу оборотних активів, з достовірністю того, що такий процес виробництва не буде перерваний на одній із стадій його колообігу.

З метою достовірної оцінки фінансового стану потенційних позичальників у вітчизняній практиці використовуються експрес - методи аналізу фінансового стану та аналізу грошових потоків. Крім кількісних показників кредитоспроможності позичальника, банки приділяють увагу і якісним, зовнішнім і внутрішнім чинникам, які впливають на діяльність позичальника. Як свідчить практика, можливості якісного аналізу обмежені внаслідок відсутності єдиної нормативної бази за галузями національної економіки. Дотепер відсутні галузеві довідники і класифікатори за допомогою яких можна віднести позичальника до певного класу кредитоспроможності з урахуванням галузевих, зокрема сільськогосподарських особливостей, яка унеможлиблює здійснення банком оцінки власного ризику при укладанні кредитної угоди.

Вітчизняні банки, як правило, змушені використовувати власну інформаційну базу, приділяючи велику увагу репутації позичальника, його кредитної історії, а не фінансовим можливостям. Вирішення цієї проблеми можливе за умови створення єдиної нормативної бази для визначення кредитоспроможності позичальників, проведення рейтингів позичальників з оприлюдненням їх результатів.

У банківській практиці загальний результат аналізу кредитоспроможності позичальника визначається також шляхом кредитного рейтингу. Рейтинг (бальна система оцінки) створюється банками на основі емпіричного підходу з використанням регресійного, математичного аналізу і даних кредитних історій, який дає можливість визначити рівень критерію оцінки позичальників. Згідно рейтингової моделі суб'єктів господарювання-позичальників поділяють на дві категорії: проблемні і не проблемні. Це дає можливість розмежувати позичальників, які відносяться до кредитоспроможним і тим, в яких кредитоспроможність низька. Таке розмежування застосовується банком для прийняття рішень щодо подальшої його взаємодії з позичальниками в царині кредитних взаємин [7, с.61].

З метою мінімізації кредитних ризиків банк повинен оцінювати вірогідність дефолту (*probability of defolt*) потенційного позичальника. У країнах з розвиненими ринковими відносинами широкого розповсюдження при прогнозуванні достовірності дефолту і погіршення фінансового стану позичальника застосовується відома модель Альтмана, яка використовується для позичальників, акції яких котируються на біржі. Застосовувати дану модель вітчизняними комерційними банками поки що проблематично, оскільки: по-перше, в основі використовуються емпіричні дані; по-друге, відсутня статистика банкрутств; по-третє, нестабільність нормативної бази банкрутства багатьох українських суб'єктів господарювання.

Розширення мережі банківських установ, зростання їх кількості стало причиною відсутності достовірної інформації щодо кредитного забезпечення потенційних позичальників іншими кредитними установами. Внаслідок такого інформаційного вакууму має місце, отримання позичальником кредиту в одному банку для погашення його в іншому. Відсутність інформації про обсяги кредитування одного і того ж позичальника загострює

ризика щодо неповернених банківських запозичень.

Ефективним методом щодо мінімізації кредитних ризиків могло б стати дієве функціонування кредитного бюро. Країни з розвиненими ринковими відносинами з метою мінімізації кредитних ризиків накопичили досвід щодо створення бази даних про фінансовий стан та кредитної історії потенційних позичальників. Кредитні бюро є важливим джерелом інформації для кредитного аналізу в обов'язки, яких входить підготовка комплексних довідок суб'єктів господарювання. Інформаційні компанії, складають та надають послуги, оприлюднюють рейтинги. Зокрема, в США діє до 3 тис. кредитно-інформаційних бюро, в арсеналі яких є кредитні історії більшості фізичних і юридичних осіб. Кредитне-бюро видає довідки про кредитоспроможність і здійснює бухгалтерську експертизу. Зібрана інформація не підлягає розголошенню, а доступ до неї мають виключно члени бюро. Банк широко використовував інформацію кредитного-бюро при укладанні з позичальниками генеральної угоди на їх обслуговування.

Відповідно до Постанови НБУ з середини 2001р. запроваджений "Реєстр позичальників" метою, якого є отримання інформації банком про потенційних клієнтів, особливо тих, які недотримується принципів банківського кредитування, мають заборгованість за банківськими запозиченнями. Її учасниками стали близько 100 банків та інших фінансових установ. Потрібно зазначити, що застосування цього реєстру, як єдиної інформаційної системи стримується внаслідок відсутності нормативних актів, яким би передбачався порядок щодо надання такої інформації. Це є основною з передумов незначною за розміром бази даних інформаційної системи.

Розвиток ринку бюро кредитних історій в Україні тільки на шляху становлення і станом на 01.01.2011 р. зареєстровано лише п'ять таких структур з яких офіційно діє лише три - Українське бюро кредитних історій, Міжнародне бюро кредитних історій та Перше всеукраїнське бюро кредитних історій [8, с.16]. За останніми даними МБКІ, уже зібрані дані про 1 млн українців, що виплачують кредити, а УБКІ, яке створене ЗАТ КБ "Приватбанком", має в своєму розпорядженні 12500000 кредитних історій. Сьогодні в Україні діє 120 банків, а за інформацією, яка розміщена на веб-сайтах кредитних бюро в мережі Інтернет, загальна кількість банків, які є кредитними партнерами кредитних бюро, становить близько 90. Це означає, що велика кількість фінансових установ в Україні до цього часу не користується послугами кредитних бюро. Опираючись на світовий досвід можна впевнено стверджувати, що основною інституційною структурою зниження ризиків за кредитними операціями є, безумовно, дієві бюро кредитних історій, в обов'язки яких входить роль посередника щодо обміну інформацією про платоспроможність позичальників.

Відсутність локальної інформації, яка б надавала банку-кредитору відомості про позичальника, його фінансовий, майновий стан призводить до виникнення ризиків у процесі кредитування. Банки, видаючи кредит, в основному керуються фінансовим станом і наявністю застрахованої застави, здатної забезпечити повернення кредиту. Існує низка позичальників, які при отриманні банківського кредиту вміло, складають кредитний договір, де обумовлено забезпечення позики його заставою. Окремі позичальники, отримують кредити одночасно в декількох банках, передають у заставу одні й ті ж самі види заставного майна. В окремих випадках майно позичальника

може перебувати в податковій або в іншій заставі і одночасно бути у вигляді застави в одному з банків при отриманні кредиту. При перебуванні майна у податковій заставі банк може одержати інформацію, звернувшись до Державної фіскальної служби щодо факту перебування майна позичальника у податковій заставі. У той же час, інформацію про перебування майна в заставі іншої фінансово-кредитної установи через її конфіденційність одержати не можливо.

Дієвість роботи вітчизняних кредитних бюро може бути забезпечена за умови зняття банківської таємниці з отриманих, виданих, прострочених кредитів. А це вимагає на законодавчому рівні зміни норм і законів щодо банківської таємниці. Позитивне вирішення питання щодо зняття конфіденційності з інформації про об'єкти банківського кредитування НБУ можливо шляхом запровадження обов'язкового функціонування кредитного бюро в національній банківській системі. Це вимагає зміни умов кредитного договору, яким би окремим пунктом передбачалося, що обсяги виданих кредитів надалі будуть зареєстровані в кредитному бюро. За таких умов банки матимуть інформацію не тільки про фінансовий стан позичальника, але і про його взаємовідносини з іншими банківськими установами у сфері банківських запозичень.

Наявність кредитного бюро, де б акумулювалася інформація щодо потенційних позичальників унеможливить отримання кредиту, за якими позичальники використовують тіньові схеми, порушуючи при цьому принципи банківського кредитування.

Функціонування бюро кредитних історій сприятиме вирішенню низки надзвичайно важливих проблем, а саме: підвищенню рівня інформації банків щодо потенційних позичальників, і здійсненню більш точного прогнозу щодо повернення кредитів; дасть змогу істотно зменшити витрати, пов'язані з пошуком інформації; дисциплінувати позичальника щодо дотримання умов кредитного договору в частині повернення кредиту, оскільки в разі невиконання зобов'язань репутація його як позичальника в очах потенційних кредиторів упаде, що унеможливить отримання ним кредитів, або їх отримання, але за значно вищими відсотками. Кредитне бюро не приймає рішень щодо видачі кредиту, а виступає виключно власником інформації, що надається на запит банку-кредитора.

З розширенням кількості банківських установ назріло питання щодо злиття існуючих в Україні кредитних бюро і створення на їх основі єдиного центру, де б акумулювали всі кредитні історії юридичних і фізичних осіб держави. Це дасть можливість банкам-кредиторам більш оперативно, з меншими для себе ризиками приймати рішення щодо надання кредиту, оскільки інформація про потенційного позичальника буде формуватися за даними багатьох кредитних історій з різних джерел. Кредитні бюро сприятимуть не тільки запобіганню ризиків у процесі кредитування, але і будуть сприяти спрощенню, прискоренню надання кредитів з мінімальними ризиками щодо них неповернення.

Висновки. Узагальнення питання кредитних ризиків при кредитуванні комерційних банків сільськогосподарських підприємств дало можливість зробити висновок про те, що при кредитуванні аграріїв для комерційних банків існує ряд важелів, що сприяють мінімізації кредитних ризиків. Найбільш істотним є розвиток кредитних бюро, моніторинг банками фінансової та господарської діяльності аграріїв.

Література

1. Матвієнко М. Спеціальний огляд / М. Матвієнко // Експерт, 2000. – № 34.
2. Закон України "Про страхування" зі змінами та доповненнями: станом на 4 жовтня. 2001 № 2 745-III / Урядовий кур'єр, додаток "Орієнтир". – 2001. – № 205. – С. 1–13.
3. Хорін Л. Чи можна страхувати кредити? / Л. Хорін // Управління ризиком. – 2000. – № 3. – С. 36 – 39.
4. Шубенко І.А. Страхування кредитних ризиків / І.А. Шубенко // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 94 – 100.
5. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / [Дем'яненко Н.Я., Алексійчук В.М., Борщ А.Г. та ін.]; під ред. Н.Я. Дем'яненко - К.: ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.
6. Стиглер Дж. Досконала конкуренція: історичний ракурс. / [Пер. Горшків Л. С.] // Віхи економічної думки. Теорія фірми. Т.2.; під ред. В. М. Гальперіна. СПб.: Економічна школа. 1999. – с.299 – 328.
7. Синки Джозеф Ф. - мол. Управління фінансами в комерційних банках / Джозеф Ф. Синки; [пер. з англ. 4-го переробленого вид.]; під ред. Р. Я. Левити, Б.С. Пінскера – М.: 1994 Catallaxy. – 820 с.
8. Вільшаний А.І. Банківське кредитування: російський і зарубіжний досвід / А.І. Вільшаний; [під ред. Є. Г.Іщенко, В. І.Алексеева]. - М.: Російська Ділова Література, 1997 – 352 с.
9. Продаєва Є. Кредитні історії / Є. Продаєва // Фондовий ринок. – 2007. – №23. – С. 16 – 18.

References

1. Matvienko M. Special Review / M. Matvienko // Expert, 2000. – № 34.
2. Law of Ukraine "On insurance" with amendments and apps, as of 4 October. 2001 № 2745-III / Governmental Courier, the app "Landmark". – 2001. – № 205. – P. 1–13.
3. Leonid Khorin Can loans be insured? / L. Khorin // Risk Management. – 2000. – № 3. – P. 36 – 39.
4. Shubenko I.A. Credit risk insurance / IA Shubenko // Economy AIC. – 2003. – № 8. – P. 94 – 100.
5. Finance during reforming of agroindustrial production / [Demyanenko N.Y., Aleksiychuk V.M. Borsch A.G. etc.]; under. Ed. NY Demyanenko – K.: IAE Agrarian Sciences, 2002. – 645 p.
6. J. Styhler. Perfect competition: historical perspective. / [Trans. Gorshkov L. C.] // Milestones of economic thought. The theory of the firm. Vol.2.; ed. V.M Galperin. SPb.: Economic School. 1999. – s.299 – 328.
7. Joseph F. junior. Financial management in commercial banks / Joseph F. junior; [translated from English, the 4th ed.]; ed. RJ Levites B.S.Pinsker – M.: 1994 Catallaxy. – 820 с.
8. Vilshany A.I. Bank lending: Russian and foreign experience / AI Vilshany; [Ed. E. H. Ischenko, V. I. Alekseyeva]. – Moscow. Russian Business Books, 1997 – 352 p.
9. Prodayeva E. Loans History / E. Prodayeva The stock market. - 2007. - №23. - P. 16 - 18.

Одержано 15.09.2015

Аннотация

Непочатенко Е.А., Бечко П.К., Корнега А.О.

Кредитные риски в системе банковского кредитования аграриев

В статье рассматриваются вопросы минимизации кредитных рисков при кредитовании сельскохозяйственных предприятий Украины. Минимизация негативного воздействия кредитных рисков на деятельность банковской системы является одной из важных проблем в период преодоления следствий мирового финансового кризиса, тотального подорожания энергоносителей и ресурсов. Решить эти проблемы возможно путем использования действенных методов управления кредитными рисками и их минимизации.

Понятие сущности кредитного риска присуще разным экономическим системам. Теоретическое обоснование сущности кредитного риска и его минимизация выступает краеугольным камнем и для национальной экономики, оставаясь объектом исследования.

Целью исследования является теоретическое обобщение исследования влияния кредитных рисков на процесс кредитования.

С увеличением количества банковских учреждений назрели вопросы относительно слияния существующих в Украине кредитных бюро и создание на их основе единого центра, где бы аккумулировались все кредитные истории юридических и физических лиц государства. Это даст возможность банкам-кредиторам более оперативно, с меньшими для себя рисками принимать решение относительно предоставления кредита, поскольку информация о потенциальном заемщике будет формироваться по данным многих кредитных историй из разных источников. Кредитные бюро будут содействовать не только предотвращению рисков в процессе кредитования, но и будут содействовать упрощению, ускорению предоставления кредитов с минимальными рисками относительно их невозвращения.

Обобщение вопроса кредитных рисков при кредитовании коммерческими банками сельскохозяйственных предприятий дало возможность сделать вывод о том, что при кредитовании аграриев для коммерческих банков существует ряд рычагов, способствующих минимизации кредитных рисков. Наиболее существенным является развитие кредитных бюро, мониторинг банками финансовой и хозяйственной деятельности ссудозаемщиков – аграриев.

Ключевые слова: *аграрное производство, кредит, финансовый кризис, кредитные риски, кредитное бюро, минимизация кредитных рисков*

Annotation

Nepochatenko Y.A., Bechko P.K., Korneha A.O.

Credit risks in the system of bank lending to farmers

This article deals with the minimization of credit risks in lending to agricultural enterprises of Ukraine. Minimizing the negative impact of credit risks on banking system activities is one of important problems in the period of overcoming consequences of the global financial crisis, total price increase of energy and resources. It is possible to solve these problems through the use of effective methods of credit risk management and minimizing their effect.

Concept of the essence of the credit risk is inherent to different economic systems. Theoretical substantiation of credit risk essence and its minimization is a cornerstone for the national economy while remaining the object of studies.

The aim of the research is theoretical generalization of the study of credit risk influence on the lending process.

With the increasing number of banking institutions there are questions concerning merger of existing credit bureaus in Ukraine and creation of a single center on their basis that would accumulate all the credit history of individuals and legal entities of the state. This will enable creditor banks to make a decision on granting a loan more quickly and with less risk for themselves as the information about a potential borrower will be formed according to many credit histories from various sources. Credit bureaus will contribute not only to prevention of risks in the lending process but will also promote simplification, acceleration of loans with minimal risks regarding their non-return.

The generalization of the issue of credit risks when lending farms by commercial banks made it possible to conclude that when crediting farmers there are a number of levers to help minimizing credit risks for commercial banks. The most significant one is the development of credit bureaus, bank monitoring of financial and economic activities of borrowers - farmers.

Key words: agricultural production, credit, financial crisis, credit risks, credit bureau, minimization of credit risks

УДК 336.226.1 : 631.16

ПОДАТКОВА РЕФОРМА У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Л.Д. Тулуш, кандидат економічних наук
ННЦ «Інститут аграрної економіки»**

В статті узагальнено проблемні аспекти функціонування нинішньої моделі оподаткування сільгосп підприємств, виявлено її негативний вплив на збалансований розвиток сільськогосподарського виробництва, рівень сільської зайнятості та сільськогосподарське землекористування. Обґрунтовано доцільність та здійснено оцінку перспектив проведення податкової реформи у сільському господарстві України. Сформовано напрями реформування системи оподаткування в аграрному секторі, охарактеризовано ризики та визначено перспективи побудови оптимальної податкової моделі для аграрної галузі.

***Ключові слова:** податкова реформа, податкова система, оподаткування аграрного бізнесу, податок на додану вартість, єдиний податок, податкове стимулювання.*

Постановка проблеми. Оподаткування є одним з найбільш дієвих інструментів економічного регулювання, що забезпечує оперативний вплив держави на економічні процеси в країні з метою збалансування суспільних інтересів. Ефективний податковий механізм передбачає стимулювання підприємницької активності, формування сприятливого інвестиційного клімату, а також є передумовою економічного зростання економіки в цілому та окремих її галузей.

Рациональна податкова політика є компромісом інтересів усіх учасників економічних відносин: державних структур (уряду), суб'єктів господарювання, представників місцевих громад (муніципалітетів) та домогосподарств (споживачів). Ключовим параметром сформованої на такій базі податкової системи є її стабільність. Остання є свідченням того, що наявні механізми оподаткування загалом позитивно сприймаються суспільством і не викликають суттєвих нарікань – як в частині загального рівня податкового навантаження, так і в частині оптимального його перерозподілу між окремими групами платників.

На жаль, в Україні поки не сформовано оптимальну податкову модель, яка б задовольняла усіх стейкхолдерів, свідченням цього є постійні зміни до Податкового кодексу України (ПКУ) з часу його запровадження (з 1.01.2011). Податкова реформа – 2014 не була системною і не забезпечила компромісу інтересів усіх зацікавлених сторін, про що свідчить значна кількість змін до ПКУ вже у 2015 році, що перевищує середньорічний